

kunsteducatie

reconsidering our freedom

handleiding bij het lesmateriaal

(de PowerPoints zijn op te vragen via info@cbkzeeland.nl)

nico out

Inleiding

Façade is een tentoonstelling van kunst met de stad Middelburg die om de 5 jaar plaatsvindt. In 2012 was de eerste kunstmanifestatie Façade. Toen ging het vooral over de stad. In 2017 stonden de mensen centraal en speelde het thema vrijheid in de werken direct of indirect een rol. Nu, in 2022 is het thema: 'vrijwaring van vrees'.

Façade heeft drie betekenissen. We noemen de voorgevel van een gebouw façade. Maar het woordenboek zegt ook 'vooraanzicht, meestal met de gedachte dat er iets anders achter verborgen is dan het uitwendige doet vermoeden'. En: 'bedrieglijk voorkomen, schijn'

Op Façade is werk te zien van 16 kunstenaars uit binnen en buitenland. Het zijn vooral beelden. Elk van de kunstwerken is op zichzelf verrassend, vreemd, mooi of spannend. Elk werk nodigt je ook uit om verder te kijken. De kunstenaars stellen vragen over wat wie we als mensen zijn, wat we doen of laten. Wat we willen zien en wat we liever ontkennen. Daarom heet de tentoonstelling ook Façade. Zijn we zo goed als we pretenderen te zijn? Of houden we de schijn op? Zijn we zo vrij als we denken? En hoe gebruiken we onze vrijheid?

Het thema: vrijwaring van vrees

Meer specifiek gaat Façade deze keer over vrijwaring van vrees, één van de vier vrijheden die President Roosevelt in 1941 voorstelde als basis voor het leven van mensen overal ter wereld. De door Duitsland en Japan gestarte oorlogen in Europa en Azië waren een aanslag op die vrijheden, met name op de vrijwaring van vrees. Met zijn visie mobiliseerde Roosevelt zijn land en andere landen om te strijden voor die vrijheden. Met de bevrijding van de bezette gebieden als gevolg.

Vrijwaring van vrees is in eerste instantie 'Niet bang hoeven te zijn voor oorlog'. Want als het oorlog is raken mensen vaak hun huis kwijt en hun werk, zijn ze bang voor beschietingen en om opgepakt te worden. Naar schoolgaan of studeren is vaak ook niet mogelijk.

Maar ook als het geen oorlog is kan angst je leven bepalen. Bijvoorbeeld als je kind bent, moet werken

en wordt uitgebuit. Of als je thuis wordt mishandeld of gepest.

Een leven in vrijheid zou een leven moeten zijn waarin je je veilig voelt. Een dak boven je hoofd hebt, een fijne plek om te wonen, genoeg en gezond te eten, mensen om je heen die van je houden en voor je zorgen of je helpen, kansen om te leren en werk te vinden, genoeg vrije tijd en mogelijkheden om je te ontwikkelen op gebieden die bij jou passen. De ruimte om jezelf te zijn, je eigen levensweg te kiezen, dus ook te kiezen met wie je wilt daten. Dat alles zolang je anderen en de wereld maar geen schade berokkent of kwaad doet.

De kunstenaars van Façade 2022

Een leven in vrijheid is voor veel mensen gelukkig vanzelfsprekend. Hoewel je er ook je best voor moet doen. Voor minstens zoveel mensen ligt dat anders. Oorlog, onderdrukking, overstromingen, natuurrampen, ongelijkheid en armoede leiden tot een leven in onzekerheid. En omdat in deze wereld alles met alles te maken heeft speelt wat wij doen en laten daar een rol in. En kan wat elders gebeurt ook effect hebben op ons leven. Denk maar aan de oorlogen in Syrië, Afghanistan en Oekraïne. Of aan de kap de regenwouden en de uitstoot van CO2 in andere werelddelen.

De kunstenaars van Façade 2022 maken kunst die dat onder de aandacht brengt. Daarnaast gaan ze in op de angst die in ons allemaal kan leven en die ons gedrag kan beïnvloeden. De angst voor risico's, het onbekende en de vreemdeling. De angst voor de natuur, de angst om ziek te worden. Je kunt er een ordening op los laten. Die ziet er dan als volgt uit.

Oorlog, uitbuiting en discriminatie als oorzaak van angst

Raul Balai wijst erop dat er nog steeds mensen zijn die anderen uitbuiten en dat we van de aarde profiteren, maar vaak niets teruggeven. Het werk van **Edward Clydesdale Thomson** is daarmee verwant en gaat vooral in op de geschiedenis. Hij wil je laten beleven dat slavernij officieel is afgeschaft, maar niet vergeten kan en mag worden en onder andere een voedingsbodemp is voor discriminatie. **Folkert de Jong** laat je nadenken over jouw eigen oordelen en vooroordelen, die vaak uit angst ontstaan. Is iemand zoals hij lijkt? En hoe verhoudt zich jouw manier van

kijken naar de ander tot discriminatie? **Emmeline de Mooij** stelt aan de orde hoe wij omgaan met mensen die, vaak door oorlogen, huis en haard achter zich laten op zoek naar een plek waar ze zonder vrees kunnen leven. Zij herinnert ons aan tradities van gastvrijheid en samen iets moois maken.

Het omgaan met de aarde als oorzaak van angst

Delphine Courtillot wijst op de waarde van de oceanen en het leven dat er uit voortkomt. Hoe gaan wij daarmee om? In het verlengde daarvan zoomt **Kianoosh Gerami** op vispluis in de zee en geeft hij de zee een stem. Water, en dan met name de angst ervoor, speelt in het werk van **Liesbeth Labeur** de hoofdrol. Zij gaat in op de angst voor overstromingen en vraagt aandacht voor het goed omgaan met zee, lucht en land. Klimaatverandering kan immers leiden tot overstromingen wereldwijd. Het beeld van **Warre Mulder** heeft ook de angst voor het water als onderwerp en koppelt dat aan de Zeeuwse geschiedenis.

Angst als oorzaak van menselijk gedrag

Leonard van Munster laat je stilstaan bij het gevaar van de groeiende hoeveelheid gegevens over iedereen die verzameld worden door camera's en computers. Hoe verhouden veiligheid en vrijheid zich tot elkaar? **Tanja Smeets** laat je iets ervaren van de groeikracht van de natuur, die mensen vaak als bedreigend ervaren en in toom willen houden. Daarnaast wijst zij op de kracht van de natuur: de samenwerking tussen organismen. Wat kan er gebeuren als mensen dat ook doen en daarbij harmonie nastreven?

Marinus Boezem vraagt aandacht voor nieuwe ideeën en doet een beroep op ons om na te denken en open te staan voor het uitwisselen van ideeën, ook al lijken ze soms bedreigend.

Anne-Marie van Sprang houdt je een spiegel voor: durf jij stil te staan bij wie je bent en wilt zijn? Ben je je ervan bewust hoe je aankijkt tegen anderen en de wereld om je heen? Durf je je eigen angsten aan te kijken? Ook **Anish Kapoor** plaatst je voor een spiegel. Je ziet dan dat je meer kanten hebt dan je denkt. En dat je deel bent van een oneindig geheel. Wat doet dat me je? Wat voor gevoel geeft dat? Maakt dat je bang of blij? **Erwin Wurm** verbeeldt de neiging van mensen om zich af te sluiten van problemen en door te leven alsof er niets aan de hand is. Maar dat lost niets op. Is het niet beter het gevaar aan te kijken en er wat aan te doen?

Tenslotte: een plek voor angst en een plek voor vrijheid

Twee kunstenaars creëren een fysieke plek. **Kevin van Braak** wil een voorbeeld geven: hij maakt een plek waar je samen met anderen in vrijheid dingen kunt doen. **Jaap van den Elzen** laat zien dat het goed is om een plek of iets anders te zoeken waar je je eigen angsten voor even kunt vergeten. Om daarna de wereld weer aan te kunnen.

Het lesmateriaal

Het lesmateriaal gaat in op het werk van de kunstenaars, de thematiek die zij aan de orde stellen en de beeldtaal die zij gebruiken.

U kunt het lesmateriaal gebruiken om het bezoek aan de tentoonstelling voor te bereiden en te verwerken. Het materiaal bevat ook alles wat u nodig heeft om zelf rond te leiden. Maar als u wilt kunt u een rondleiding boeken.

Het materiaal is zo opgezet dat het breed bruikbaar is. Zowel voor de groepen 7 en 8 van het basisonderwijs, als voor leerlingen van het voortgezet onderwijs en het mbo. U kunt teksten in de PowerPoints zelf naar wens aanpassen.

Het materiaal bestaat uit:

- De PowerPoint 'Introductie op de kunst van Façade', met een apart tekstbestand met een korte toelichting bij elke dia.
- De PowerPoint 'Vrijwaring van vrees', plus een hand-out;
- Informatie en vragen per kunstwerk; stilstaan bij de werken van façade 2022;
- De PowerPoint 'Kijken naar en denken over de kunst van Façade', plus een hand-out;
- Een doe- en verwerkingsopdracht voor groep 7 en 8 van het basisonderwijs en een doe- en verwerkingsopdracht voor het voortgezet onderwijs en het mbo. U vindt deze aan het eind van deze handleiding.

PowerPoint ‘introductie op de kunst van Façade 2022’

Ik heb ervoor gekozen de werken niet voor te bespreken. Dan gaat de verrassing eraf. Maar het is wel nodig de leerlingen voor te bereiden op hun bezoek, met name op de taal van de eigentijdse kunst. Net als veel volwassenen hebben leerlingen vaak een traditioneel idee over hoe kunst eruit ziet of moet zien. Met voorbeelden laat ik zien hoe de taal en de thematiek van de kunst zich heeft ontwikkeld. Zo kunnen leerlingen het werk van Façade beter plaatsen. Onder elke dia staat een korte notitie. Die notities staan ook in een apart tekstbestand.

U kunt deze kunstwerken kort langslopen. Maar het kan als oefening handig zijn om er een of twee te bespreken. Zelf heb ik bij het kijken naar kunst altijd de volgende vragen paraat: Wat zie je? Wat weet je? Wat denk je? Wat voel je? Wat vind je? Wat heb je ontdekt? Wat doe je ermee?

In deze mini-kijkwijzer komen alle invalshoeken die je kunt loslaten op een kunstwerk aan bod. Waarbij als het gaat om ‘Wat zie je?’ je onderscheid kunt maken tussen vorm, materiaal, werkwijze en eventueel voorstelling.

Bij ‘Wat weet je?’ speelt context een rol. Voor een deel putten leerlingen uit hun eigen kennis en ervaring. Maar voor een minstens zo groot deel heb je als leraar de taak hun wereld te vergroten. Dus informatie toe te voegen. Het lesmateriaal wil u daarbij helpen.

De andere vragen hebben tot doel leerlingen te activeren en het gesprek te stimuleren. Daarin komt dan de objectieve en de subjectieve betekenis aan de orde. Bij de objectieve betekenis gaat het om het afbakenen van het thema waar het werk over gaat. Bij de subjectieve betekenis verbind je het thema met wat je zelf bezighoudt.

Als u deze aanpak een of twee keer in de klas oefent is dat een mooie opmaat naar het samen bekijken van de kunstwerken van Façade.

PowerPoint vrijwaring van vrees: over vrijheid en kunst

Deze PowerPoint bestaat uit een aantal dia's met informatie vragen en opdrachten. Ze zijn bedoeld als introductie op het thema van Façade 2022. Wat is vrijwaring van vrees? Wat zijn de vier vrijheden, hoe zijn ze ontstaan en wat gebeurt er mee? Hoe staat het ervoor met de vier vrijheden in het algemeen en vrijwaring van vrees in het bijzonder? En hoe zat dat vroeger?

- We starten met het zelf nadenken over wat we onder vrijheid verstaan.
- Met de klas kunt u een woordspin maken waarin u de ideeën die leerlingen hebben over vrijheid noteert. Daarna kunt u ze bespreken en een aantal conclusies trekken.
- Dia 4 kan daarbij behulpzaam zijn. Wat je ook van vrijheid vindt, vrijheid heeft altijd twee kanten. En er zijn spelregels. Daar houdt niet iedereen zich aan. Daarom heeft vrijheid voortdurend aandacht nodig.
- Dat wordt concreet in dia's, over de Tweede Wereldoorlog.
- De bezetting van Europa door Hitler was voor president Roosevelt van de VS-aanleiding voor het presenteren van zijn vier vrijheden. Die vindt u in de dia's 6 tot en met 11, gevolgd door een aanklikbaar filmpje - dia 12 - waarin wordt uitgelegd hoe die vier vrijheden mensenrechten zijn geworden.
- De Verenigde Naties zijn daarin een belangrijke factor. Hun rol wordt belicht in dia 13, die ook aanklikbaar is.
- Dia 14 laat zien waar er grote problemen zijn met de vier vrijheden. Dia 15 tot en met 20 illustreren dat. Daarbij laten dia 19 en 20 zien dat vrijwaring van vrees verder gaat dan het uitbannen van oorlog.
- Dia's 21 en 22 introduceren de uitreiking van de vier vrijheden in Middelburg.
- In dia 23 tot en met 27 lichten we één van de laureaten eruit: Urmilla Chaudhary uit Nepal.

- Tot nu toe ging het over de vier vrijheden en het werken daaraan in het heden. Maar in het verleden stonden die nog meer onder druk. Kunstenaars laten dat zien. Vanaf de 19e eeuw gingen kunstenaars zich onafhankelijk opstellen van kopers en opdrachtgevers. Ze laten dan steeds vaker kritiek zien op het onderdrukken van de vrijheid. De dia's 29 tot en met 33 tonen een aantal voorbeelden.
- Met de tekst van dia 34 kunt u deze les afsluiten.

Stilstaan bij de kunst van Façade 2022

Deze tekstbestanden – één per kunstenaar - bieden u inspiratie om het bezoek aan Façade voor te bereiden en te verwerken. Het materiaal bestaat per kunstenaar uit:

- Een inleiding met een korte karakteristiek van het kunstwerk en de motieven van de kunstenaar.
- Vragen, te gebruiken bij een rondleiding of klassengesprek na het bezoek aan Façade.
- Mijn interpretatie. Die heeft u nog meer handvatten om het met de leerlingen over het kunstwerk en de betekenis te hebben.

Als u zelf rondleidt bieden de teksten een lijn voor uw verhaal en de interactie met uw leerlingen. De vragen kunt u tijdens een rondleiding stellen. Maar ze kunnen ook tijdens de nabespreking op school gebruikt worden. Ze sluiten aan op de PowerPoint 'Kijken naar en denken over de kunst van Façade'.

De vragen zijn geen goed/foutvragen. Het zijn vragen waarmee u de leerlingen kunt laten kijken, voelen en denken. Ik heb de formuleringen algemeen gehouden. U kunt ze dan zelf afstemmen op uw groep.

PowerPoint 'kijken naar en denken over de kunst van Façade

Deze PowerPoint biedt u extra informatie. **Hij is vooral bedoeld om na het bezoek van Façade 2022 te gebruiken en om terug te kijken.**

In deze PowerPoint vindt u per kunstenaar:

- Naam en titel, plus een vraag of uitspraak;
- Een foto van het kunstwerk;

- Eén of meer vragen over het kunstwerk;
- Informatie in beeld en/of tekst over de thema's en onderwerpen die de kunstenaar aan de orde stelt. Soms zijn er ook aanklikbare filmpjes in opgenomen of links naar een website;
- Vragen over de thema's en onderwerpen die de kunstenaar aan de orde stelt. De vragen zijn deels inhoudelijk, deels betrokken op hoe je zelf tegen die thema's en onderwerpen aankijkt.

De thema's en onderwerpen die de kunstenaars aan de orde stellen zijn vaak behoorlijk zwaar. Het is niet de bedoeling dat leerlingen na hun de aandacht voor de kunst van Façade moedeloos naar huis gaan. Daarom heb ik bij die kunstenaars waar dat nodig is materiaal toegevoegd dat perspectief biedt onder de kopjes:

- Wie doet er wat aan?
- Wat kun jij doen? In een aantal gevallen kunt u doorklikken naar korte lessen met opdrachtjes over de 17 werelddoelen die in 2015 door de Verenigde Naties zijn vastgesteld.

In beide gevallen zijn er in de dia's links opgenomen naar sites met extra informatie.

Bij sommige dia's vindt u in de notitie eronder informatie die u wellicht nodig heeft om de betreffende dia te bespreken of de leerlingen te helpen de gestelde vraag te beantwoorden.

Alles bij elkaar bieden de 16 kunstenaars kijk- en bespreekstof voor meerdere lessen. Daar zult u niet altijd tijd voor hebben. Daarom is naast de complete PowerPoint het materiaal ook in 16 losse onderdelen beschikbaar, één PowerPoint per kunstenaar. Dat biedt u de mogelijkheid een keuze te maken.

Ook kunt u als dat past in uw aanpak een aantal kunstenaars verdelen over de klas. Leerlingen kunnen dan zelfstandig of in groepjes de betreffende PowerPoint bekijken en de vragen beantwoorden. U kunt dan de complete PowerPoint eventueel gebruiken om bij de klassikale bespreking de werken die aan bod komen te tonen aan de hele klas.

Ook hier geldt: de vragen zijn geen goed/fout vragen.

Doe- en verwerkingsopdrachten

De doe- en verwerkingsopdrachten zijn bedoeld voor lessen beeldende vorming als aanvulling op de veelal verbale vragen en opdrachten in het lesmateriaal.

Opdracht basisonderwijs

- Kies een onderwerp uit wat de kunstenaars van Façade onder de aandacht hebben gebracht. Dat is vaak een situatie die moet veranderen.
- Verdeel een liggend tekenvel in twee gelijke delen.
- Teken links de situatie die moet veranderen en rechts hoe het eruit ziet als dat is gebeurd.
- Probeer in de kleuren en vormen het verschil tussen de twee situaties goed te laten zien.
- Afhankelijk van de tijd die je hebt, kun je deze opdracht met viltstift, krijt of verf uitvoeren.

Opdracht voortgezet onderwijs en mbo

- Kies een onderwerp uit dat de kunstenaars van Façade aan de orde stellen.
- Ontwerp een poster waarmee jij op jouw eigen manier dat onderwerp op een verrassende manier onder de aandacht brengt.
- Bedenk wie en wat je met de poster wilt bereiken.
- Zorg voor een heldere, aanprekende combinatie van beeld en tekst.
- Je kunt de poster uitvoeren in de techniek die je beschikbaar hebt. Je kunt tekenen, schilderen, een collage maken of je poster digitaal maken.